

Volodymyr Myl'ko**THE CONTROL SYSTEM OF EDUCATIONAL DISTRICTS OF THE RUSSIAN EMPIRE IN THE LATE 19TH CENTURY**

The normative legal base which regulated features of functioning of the control system by educational districts of the Russian empire in 1886–1897 is analyzed. Main attention is paid to the power of curators of the districts and to the separate aspects of the educational politics of folk education Ministry in the mentioned period. Changes in list of members of the staff, funding of chancellery and of the administration of educational districts were found besides, features of administrative and inspecting supervision of pupils and students were noticed.

Key words: educational district, the Trustee, Ministry of National Education, Russian Empire, the control system.

УДК 94(367)**Андрій Кліш****РОЛЬ КАТОЛИЦЬКОГО ВІЧЕ У ЛЬВОВІ (1896 Р.)
У ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ХРИСТІЯНСЬКОГО РУХУ В ГАЛИЧИНІ**

У статті простежено перебіг католицького віче у Львові в 1896 р., що спричинив посилення позицій Церкви у краї. Звернено увагу на передумови становлення суспільно-християнського руху в Галичині; проаналізовано національно-політичні й соціально-економічні вимоги клерикалів, які виносилися на віче.

Ключові слова: суспільно-християнський рух, віче, католицизм, Галичина, Церква.

Актуальність досліджуваної проблеми ґрунтується на тому, що наприкінці ХІХ ст. Католицька церква у Європі втрачала свій вплив через секуляризацію свідомості, запровадження ліберального законодавства і вільнодумство епохи Просвітництва. Розширення промислового виробництва і вільної торгівлі змінили спосіб життя соціуму. Цей час був періодом наростання урбанізації і пролетаризації, розорення дрібного селянства.

Колишні засади життя занепали, у сфері виробництва йшла боротьба ремісничо-мануфактурного укладу з новим – промисловим. Проте не усі суспільні верстви позитивно сприймали нові тенденції у законодавстві та економіці. У цих умовах широкий загальний виявився незахищеним та готовим підтримати будь-яку політичну програму, що обіцяла б йому благополуччя.

Наукова новизна статті полягає у тому, що у публікації зроблено спробу дослідження ролі католицького віче у Львові 1896 р. у становленні суспільно-християнського руху в Галичині.

Об'єкт дослідження – суспільні та політичні процеси, що відбувалися у Галичині, як важливий чинник діяльності католицького віче у Львові.

Предмет дослідження – роль католицького віче у Львові 1896 р. у становленні суспільно-християнського руху в Галичині.

Мета статті – дослідити роль католицького віче у Львові у 1896 р. у формуванні суспільно-християнського руху в Галичині.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: показати передумови становлення українського та польського суспільно-християнських рухів у Галичині; проаналізувати політичні й соціально-економічні вимоги клерикалів, які виносилися на віче.

Суспільно-християнський рух у Галичині знайшов відображення у низці публікацій, насамперед польських авторів: Ю. Конєфала [1], А. Кудлачика [2], Ч. Стржевського [3], К. Туровського [4], Ч. Лехіцького [5] та інших. Займався вивченням окресленої нами проблеми О. Руденко [6], зокрема, питаннями перебігу католицьких віче у Галичині, розгляду на них основних чинників збереження пам'яток сакрального мистецтва.

Значна кількість інформації із зазначеної проблематики, використана із періодичних часописів "Народна часопись" [7–10], "Gazeta Lwowska" [11–13], "Gazeta Narodowa" [14–18], "Głos Narodu" [19–23], "Przegląd Wszechpolski" [24] які висвітлювали хід віче у Львові.

Обсяг статті не дозволяє повністю проаналізувати хід та ухвали, однак автор вважав за необхідне проаналізувати лише ті аспекти, які вплинули на формування суспільно-християнського руху в Галичині.

Важливим чинником у політичному зорганізуванні католиків став вихід енцикліки папи Лева XIII "Rerum Novarum" у 1891 р., у якій категорично заперечувався соціалістичний шлях розвитку суспільства. Як альтернативну соціалізму модель, він запропонував використовувати соціальну політику, яку повинні були створювати церква, держава та профспілки. Лев XIII поділяв права та обов'язки кожної складової нової, проголошеної Ватиканом, соціальної політики. Церква – носій ідеї любові до ближнього – домагалася згуртування суспільства та поліпшення матеріального становища його членів. Держава дбала про добробут усіх громадян. Робітничий клас мав право вільно створювати професійні спілки, які могли б захистити інтереси трудящих [27]. Ідеї, закладені у енцикліці, були підтримані католиками та дали їм нові орієнтири в суспільно-політичному житті.

Однією із форм донесення гасел Церкви до широкого загалу були католицькі віче, що відбувалися в усіх католицьких державах Європи. Такі зібрання відбувалися і в слов'янських народів Австро-Угорської імперії. Зокрема, вони відбувалися у словенських, хорватських, чеських, словацьких землях.

На вічах обговорювалися проблеми формування образу майбутнього католицького товариства, пропонувалися конкретні проекти соціально-економічних реформ та культурні програми. Суспільно-християнський рух в Галичині виник на тій же історичній хвилі, що й інші католицькі рухи у Європі, який боровся із проблемами "ззовні" – проти "помилки" раціоналізму, натуралістичної та матеріалістичної філософії, модернізму і лібералізму, тобто в культурно-історичному плані означав боротьбу проти усіх тенденцій, що трактували Католицьку церкву, як перешкоду для прогресивного розвитку людства. Сучасним ліберальним течіям, на думку засновників руху, не вдалося провести справжнє національне визволення і створити культурну автономію, що відповідало б вимогам Нового часу. Більш того, не виконавши основного завдання, ці течії зробили наступ на Церкву і віру.

Не стали винятком і галицькі землі. Зокрема, на католицькому віче у Львові, що відбулося упродовж 7–9 липня 1896 р., взяло участь близько 2 тис. осіб, у тому числі церковна та політична еліта Галичини [4, с. 68].

На ньому були присутніми кардинал С. Сембратович, архієпископи С. Моравський та І. Ісакович, єпископи Я. Пузина та Ю. Вебер, архіпресвітер греко-католицької капітули Чехович, граф С. Бадені, голова "Кола польського" Ф. Залеський, польські суспільно-політичні В. Коритовський, В. Дідушицький, С. Тарновський, князь Любомирський, А. Горайський та інші [7, с. 1–2].

Основними питаннями, які обговорювалися віче були "всі суцї недостатки в положенні цілої суспільності", "соціально-економічні справи", щоб "усунути, що несправедливе і зарадити біді, як показує наука християнська" [26, с. 42].

Робота віче проводилася у секційному режимі, а основні результати обговорювалися на пленарному засіданні. Секцію католицької церкви очолив о. Чехович, сільськогосподарську – С. Тарновський, освітню – В. Сапіга, науково-мистецьку – о. Моравський, пресову – доктор Тіль.

Проведення віче викликало значний резонанс у Галичині та за її межами.

Зокрема, проведення католицького віча підтримав Папа Римський Лев XIII про що сповістив у телеграмі, яку зачитав А. Сапєга: "Св'ят. Отець витає віче католиків Поляків і Русинів веселим і сердечним умом а вирази поклону і любови зволив прийняти як наймиліше, за що дякуючи після заслуги заявляє zarazом особливу прихильність обом народностям; уділяє всім апостольського благословення, в тім чого сам Бог зволив ласкаво пощастити і дати вам на наш пожиток, щоби то сповнило ся при нашій неутомимій праці" [9, с. 1–2].

Вітальні телеграми його учасникам надіслали: імператор Австро-Угорської монархії Франц Йосиф I (Відень), С. Смолка (Краків), о. Ліховські (Познань), др. Віхеркевіч (Краків), барон Діпаулі (Відень), бургомістр Делятина, товариство "Gwiazda" (Перемишль), Рада товариства св. Вінцента і Павла (Краків), польська читальня та редакція часопису "Gazeta Polska" (Чернівці) та інші [11, с. 2].

Учасників також привітав голова Львова Е. Мохнацький, зазначивши, що незважаючи на релігійну толерантність, місто завжди було католицьким. Підтвердженням цього було те, що Папа римський Сикст V надав місту папський герб.

Також проведення віче привітали представники суспільно-християнського руху. Зокрема, президія католицького віче у Зальцбурзі, Ф. Лобкович, Ю. Пожер, о. А. Ліхтенштейн, о. А. Карлон, лідер угорської католицької партії Ф. Зічі, католицька асоціація робітників (Краків) та інші. [11, с. 1–3].

Віче відкрив голова організаційного комітету Т. Пілат. У вступному слові він зазначав, що, незважаючи на особливості та розбіжності у політичних поглядах між українцями та поляками, їм потрібно об'єднатися навколо віри та католицької церкви, суспільної роботи, заснованої на християнських засадах, до якої закликав у своїх енцикліках Папа Лев XIII [7, с. 2].

У результаті голосування головуючим обрано князя А. Сапєгу, а заступниками – І. Шараневича та князя Щ. Козебродського. А. Сапєга зазначав, що віче об'єднало представників римо- та греко-католицької конфесій, поляків та українців. Він висловив надію, що ця традиція буде підтримуватися і надалі. З українського боку цю ідею підтримав І. Шараневич.

Головуючий призначив секретарів віча, якими стали князь А. Любомирський, К. Студинський, А. Жултовський та о. І. Волосянський [7, с. 2].

Слід зазначити, що віче проходило під егідою святкування 300-річчя укладення Берестейської унії і значна частина доповідей пов'язувалася з цієї подією.

Кардинал С. Сембратович відзначив, що Берестейська унія зблизила українців із західною культурою, слов'янськими народами, "стала для русинів заборолом їх народності" [7, с. 2]. Проте, він наголошував на тому, щоб поляки поважали греко-католицький обряд: "Хто покидає обряд ослабляє сьв. Унію і завдає болючу рану народови рускому, котрий зжив ся з тим обрядом і цілою душою привик до сего" [7, с. 2]. На завершення С. Сембратович вважав, що лише спільні дії українців та поляків Галичини зможуть зупинити негативні тенденції, що доводять суспільство до морального та матеріального зубожіння.

Підтримав С. Сембратовича архієпископ С. Моравський, зазначивши, що Берестейська унія є основою для спільної праці українців та поляків, особливо у час небезпеки для католицької віри з боку ліберальних та соціалістичних ідей [12, с. 2].

К. Сарницький прочитав доповідь з історії Берестейської унії та діяльності єпископа К. Терлецького. Доповідач, порівнюючи становище Церкви у Галичині та Наддніпрянській Україні, зазначав, що "Нині жите в унії стоїть далеко вище як православію в Росії. Не брак і там красних церков та величавого обряду, але брак животворячого духа, бо все вкриває ледова мертвота" [12, с. 1–2].

І. Шараневич виголосив промову щодо морального та матеріального становища українського народу до та після прийняття Берестейської унії. Прийняття якої розглядалося також і з наукової точки зору. Зокрема, у доповідях К. Студинського щодо характеристики та генези твору І. Потія "Унія" та "В справі дослідів над історією унії церковної", після чого ухвалено рішення у потребі збору в Галичині та за кордоном матеріалів, пов'язаних з історією Берестейської унії, зокрема щодо літературної та просвітницької діяльності І. Потія [10, с. 1].

Соціальні питання підняв у своїй доповіді професор Ягелонського університету Ю. Мілевський, зокрема він зробив спостереження над станом суспільства та причинами такого стану, а також вказав засоби для його покращення [12, с. 2–3].

Лідер краківських консерваторів, професор Ягелонського університету, президент Академії знань у Кракові С. Тарновський у доповіді "Наші суспільні завдання і похибки" зазначав, що значення Церкви у суспільстві зростало. Проте це зростання мало дві сторони. З одного боку, позитивні зрушення у вирішенні соціальних питань Церквою, а з іншого – радикалізація суспільства, несприйняття церковної ієрархії (тут мається на увазі діяльність священика С. Стояловського – А.К.) [12, с. 1–2].

На віче обговорювалися наболілі проблеми міжконфесійного життя у Галичині. Зокрема, о. Яцковський зазначав, що між українцями та поляками часто присутній антагонізм, що проявляється у суспільно-політичному житті, діяльності товариств тощо. Доповідач закликав до українсько-польського порозуміння для вирішення нагальних проблем Галичини.

Селянин Скварга, згадавши про спільну боротьбу українців та поляків з турками та татарами, порівнював її із новим ворогом християнської віри – соціал-демократією. Доповідач висловив надію на те, що спільними зусиллями буде подолано і цю небезпеку [23, с. 2].

Також порушувалося питання відновлення впливу Церкви у суспільстві. Зокрема, Л. Дембіцький рекомендував утворення католицьких реколекцій та церковних братств у сільській місцевості. Рекомендувалося повернення до давніх традиційних взаємин, зокрема до того, що садиба священика мала бути осередком життя католицької громади, а селяни-християни мали б об'єднуватися у братства та підтримували народні традиції на християнських засадах, такі, як христини, весілля, сімейні свята тощо.

Окрім того, Стебельський доповів про опіку над малозабезпеченими дітьми та малолітніми злочинцями. Після дискусії ухвалено резолюцію про потребу утворення товариств та установ для опіки над цією категорією дітей [10, с. 1].

На віче важливе місце відводилося розгляду робітничого питання. Внаслідок доповіді єзуїта, отця Я. Бадені ухвалено низку резолюцій щодо заснування католицьких робітничих товариств з метою покращення морального та матеріального становища робітників; об'єднання їх у єпархіальні структури, щоб вони представляли усю Галичину; основними керуючими органами цих товариств мали б бути представницькі з'їзди та спільний виділ [12, с. 2].

На основі доповіді Л. Вікньовського прийнято рішення щодо надання допомоги робітникам у пошуку доступного житла. Також на підставі доповіді І. Бартошевського, прийнято резолюцію щодо заборони євреям виготовляти та розповсюджувати літургійні предмети, ікони та книги для богослужіння [12, s. 2].

Важливим елементами повернення ролі Церкви у суспільства клерикали вважали родину та школу. Зокрема, В. Хотковський, провівши екскурс в історію та проаналізувавши сімейне життя в стародавніх Греції та Римі, наголошував на ролі християнської родини та зазначив, що "суспільний переворот" може зруйнувати її основу [21, s. 1; 23, s. 1].

У шкільній секції о. Гнатовський доповідав щодо католицького характеру школи, а о. Пехнік із Тарнова зазначав, що учителі-євреї розповсюджували між учнями "фанатичну ненависть до християн". На секції ухвалено низку резолюцій: виховання молоді у релігійному дусі; зі шкільного законодавства мало б бути усунено усе, що суперечило церковній доктрині; школа мала б мати "віроісповідний" характер, тобто, щоб християнська молодь навчалася окремо від іновірців; пропагування участі академічної молоді у католицькому житті [9, с. 1].

У науково-мистецькій секції ухвалено резолюцію, згідно з якою, пропонувалося при школах у Кракові та Львові запровадження предмету церковного малярства та встановлення стипендії для учнів, котрі б хотіли займатися цим ремеслом [6].

Одним із важелів впливу на суспільство представники віче бачили у заснуванні католицьких періодичних видань. І. Волосянський виступив із доповіддю про українські видання та часописи, висловив думку, чому не можуть розвиватися видавництва. У дискусії брали участь А. Вахнянин, С. Лепкий, О. Барвінський, К. Студинський. Зокрема, О. Барвінський виступив проти впливу москвофільства на українські видавництва, оскільки це "нищить сили народу" [10, с. 1]. На основі цього обговорення ухвалено рішення щодо заснування українського католицького часопису та сільських католицьких читалень.

У доповідях підіймалися селянські питання, зокрема потреба у заснуванні сільськогосподарських спілок, підтримка дрібних та середніх господарств, боротьба з лихварством тощо. Зокрема, на основі доповіді С. Сенковського щодо підтримки малих та середніх селянських господарств, прийнято резолюцію щодо вимоги ухвалення крайового комасаційного закону, регулювання використання земель загального користування на законодавчому рівні, сприяння частковій парцеляції великих землеволодінь та дешевого кредитування сільськогосподарських підприємств тощо.

А. Вахнянин доповідав щодо селянської еміграції та запропонував такі резолюції: щоб крайова влада слідувала за недобросовісними агентами; прийняття еміграційного закону, що мав урегулювати взаємини емігрантів; щоб крайова та державна влада опікувалася емігрантами, як під час еміграції, так і на новому місці проживання [10, с. 1].

Діяльність католицького віче у Львові критично оцінив лідер Християнсько-народної партії С. Стояловський, зазначивши, що він мав бути об'єднавчим, а не зібранням однієї політичної сили [4, s. 69].

Слід зазначити, що попри рекомендаційний характер, прийнятих на віче резолюцій, вони мали певне практичне значення. Зокрема, учасниками віче О. Барвінським, А. Вахнянином, К. Студинським утворено першу українську партію клерикального скерування – "Католицький русько-народний союз" з пресовим органом часописом "Руслан". Наслідком проведення віче можна вважати і політичне оформлення польського суспільно-християнського руху.

Окрім того, упродовж 30 червня – 2 липня 1897 р. у Кракові з метою виконання резолюцій віче проведено соціальні курси, у яких взяло участь близько 200 осіб, у тому числі 20 священиків. На них особливу увагу приділено робітничим та селянським питанням. Зокрема, професор В. Черкавський звернув увагу на необхідність створення католицьких робітничих профспілок, що, реалізовано лише у 1906 році.

Отже, через проведення католицького віче, Церква намагалася винести існуючі суспільні проблеми на ширше обговорення і по мірі можливості вирішити їх відповідно до християнської принципів, щоб тим самим перешкодити поширенню соціалістичної пропаганди. Однак, незважаючи на їх важливе значення, ці заходи були малоефективними, проте вони заклали підґрунтя для утворення та функціонування численних політичних партій та організацій клерикального скерування.

Список використаних джерел

1. Konefał J. Katolicko-ludowe organizacje polityczne w zaborze austriackim na przełomie XIX i XX stulecia / J. Konefał // Chłopi-Narod-Kultura. / [Pod red. S. Dąbrowskiego]. – Rzeszow, 1996. – T. 2: Działalność polityczna ruchu ludowego – S. 34–45.
2. Kudłaszyk A. Katolicka myśl społeczno-polityczna w Galicji na przełomie XIX i XX wieku / A. Kudłaszyk. – Wrocław: Politechnika Wrocławskiej, 1980. – 388 s.
3. Strzeszewski C. Chrześcijańska myśl i

działalność społeczna w zaborze austriackim w latach 1865–1918 / C. Strzeszewski // Historia katolicyzmu społecznego w Polsce, Warszawa 1981. – S. 135–200. 4. Turowski K. Historia ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w Polsce / Konstanty Turowski. – Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1989. – T. 1. – 590 s. 5. Lechicki Cz. Z dziejów prasy galicyjskiej na przełomie dwóch wieków: ("Ruch Katolicki" – "Przedświt") / Czesław Lechicki // Studia Historyczne. – 14/2. – 1971. – S. 161–189. 6. Rudenko O. Cele i drogi sztuki kościelnej. Wiece katolickie końca XIX wieku o przyszłości malarstwa religijnego / O. Rudenko // Режим доступу: http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TZwiaz2/Rudenko_1.pdf. 7. Віче католицке // Народна часопись. Додаток до "Газети Львівської". – 27 червня (9 липня) 1896. – Ч. 143. – С. 1–2. 8. Віче католицке // Народна часопись. Додаток до "Газети Львівської". – 28 червня (10 липня) 1896. – Ч. 144. – С. 1–2. 9. Віче католицке // Народна часопись. Додаток до "Газети Львівської". – 29 червня (11 липня) 1896. – Ч. 145. – С. 1–2. 10. Віче католицке // Народна часопись. Додаток до "Газети Львівської". – 2 (14) липня 1896. – Ч. 146. – С. 1–2. 11. II. Wiece katolicki // Gazeta Lwowska. – 1896. – Nr 155. – S. 1–3. 12. II. Wiece katolicki // Gazeta Lwowska. – 1896. – Nr 156. – S. 1–3. 13. II. Wiece katolicki // Gazeta Lwowska. – 1896. – Nr 157. – S. 1–3. 14. Polsko-ruski Wiece katolicki we Lwowie // Gazeta Narodowa. – 1896. – Nr 188. – S. 1. 15. II. Wiece katolicki // Gazeta Narodowa. – 1896. – Nr 188. – S. 1–2. 16. II. Wiece katolicki // Gazeta Narodowa. – 1896. – Nr 189. – S. 2–3. 17. II. Wiece katolicki // Gazeta Narodowa. – 1896. – Nr 190. – S. 2–3. 18. II. Wiece katolicki // Gazeta Narodowa. – 1896. – Nr 191. – S. 2–3. 19. Wiece katolicki we Lwowie // Głos Narodu. – 1896. – Nr 155. – S. 1. 20. Wiece katolicki we Lwowie // Głos Narodu. – 1896. – Nr 156. – S. 1–2. 21. O rodzinie chrześcijańskiej // Głos Narodu. – 1896. – Nr 156. – S. 1. 22. Wiece katolicki we Lwowie // Głos Narodu. – 1896. – Nr 157. – S. 1–2. 23. O rodzinie chrześcijańskiej // Głos Narodu. – 1896. – Nr 157. – S. 1. 24. Raźmiak J. Z Galicyi / J. Raźmiak // Przegląd Wszechpolski. – 1896. – Nr 12. – S. 281–282. 25. Księga pamiątkowa Drugiego Wiecu Katolickiego, odbytego we Lwowie w dniach 7, 8 i 9 lipca 1896. roku. Część I: Opis wiecu i rezolucye uchwalone. – Lwów: Komitet Wykonawczy, 1899. – 227 s. 26. Вѣдѣзѣ // Вісник Станіславівської єпархії. – 1896. – Ч. VI. – С. 42–43. 27. Енцикліка Папи Лева XIII "Нові речі" (Rerum Novarum). – Режим досупу: http://sd.net.ua/2010/01/11/rerum_novarum.html

Андрей Клиш

РОЛЬ КАТОЛИЧЕСКОГО ВЕЧЕ ВО ЛЬВОВЕ (1896 Г.) В ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННО-ХРИСТИАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ В ГАЛИЧИНЕ

В статье прослеживается течение католического вече во Львове в 1896 г., что вызвало усиление позиций Церкви в крае. Обращено внимание на предпосылки становления общественно-христианского движения в Галичины; проанализированы национально-политические и социально-экономические требования клерикалов, которые выносились на вече.

Ключевые слова: общественно-христианское движение, вече, католицизм, Галичина, Церковь.

Andriy Klish

THE ROLE OF THE CATHOLIC ASSEMBLY IN LVIV (1896) IN THE FORMATION OF PUBLIC-CHRISTIAN MOVEMENT IN GALYCHYNA

The article follows the Catholic assembly in Lviv in 1896, which led to the rise of the church in the land. Attention is paid to social and prerequisites of becoming a Christian movement in Halychyna, analyzed national political and socio-economic demands of clerics who imposed the assembly.

Key words: Key words: social-christian movement, assembly, catholicism, Galychyna, Church.